

Roger Fjellström

## HUR TORFTIG ÄR HISTORICISMEN?

### Introduktion

I samhällsvetenskaplig litteratur finner man ibland förutsägelser om samhällets utveckling. Man förutsäger exempelvis ankomsten av en revolution, uppkomsten av teknokratiskt styre eller den kapitalistiska ekonomins sammanbrott. Särskilt marxister har ägnat sig åt denna typ av förutsägelser, s.k. historiska förutsägelser. På senare tid har de fått sällskap av framtidsforskare.

Hur skall man se på sådana förutsägelser? Enligt en uppfattning är det knappast poängfullt att föra en sakdiskussion om dem. Hela företaget att göra historiska förutsägelser är omöjligt och metodologiskt osunt. Jag avser Karl Poppers kritik av den s.k. historicismen. Jag tror att Poppers kritik åtminstone bland vetenskapsfilosofer i allmänhet anses vara helt destruktiv för historicismen. Men är den det? Jag skall diskutera kritiken och försöka visa att den inte drabbar grundtanken i den historicistiska metodologin. Min poäng är vidare att historicismens viktigaste metodproblem samtidigt är den gängse sociologins problem, nämligen determinismens giltighet.

### Vad är historicism ?

Vad menar Popper med "historicism"? Man bör först och främst skilja mellan "the historicist doctrine of the social sciences", och "the historicist doctrine of politics", där det senare är tanken att politikens mål är att man anpassar sig till den historiska utvecklingen.<sup>1</sup> När Popper diskuterar historicism är det minst lika mycket det senare som det förra han behandlar. Det tycks ibland som om Poppers främsta skäl för att kritisera den samhällsvetenskapliga doktrinen är att den leder till den politiska doktrinen. Som representant för båda ser Popper bl.a. Marx. Jag skall här huvudsakligen diskutera den samhällsvetenskapliga doktrinen.

---

<sup>1</sup> Se exempelvis Popper i uppsatsen "Prediction and Prophecy in the Social Sciences".

I en text, "Prediction and Prophecy in the Social Sciences" (förkortat PP), säger Popper att denna doktrin utgörs av två tankar: tanken att vi kan förutsäga framtida skeenden, och tanken att samhällsvetenskapens uppgift är att göra sådana historiska förutsägelser (se PP, s. 338). I en annan text, *The Poverty of Historicism* (förkortat PH), nämner Popper en tredje tanke, den att historiska förutsägelser skall göras med hjälp av s.k. historiska lagar.

I mean by 'historicism' an approach to the social sciences which assumes that historical prediction is their principal aim, and which assumes that this aim is attainable by discovering the 'rhythms' or 'patterns', the 'laws' or the 'trends' that underlie the evolution of history." (PH, s. 3)

Jag skulle vilja föreslå att termen "historicistisk metodologi" reserveras för enbart den andra tanken, att målet för samhällsvetenskapen är att göra historiska förutsägelser. Fruktbarheten i denna metodologi kan undergrävas om man kan visa att historiska förutsägelser är omöjliga eller att de lagar som skulle krävas för att göra sådana förutsägelser inte kan finnas. Det är vad Popper försöker göra.

Innan jag går in på en diskussion av Poppers argument vill jag ytterligare klargöra vad han menar: (1) Vad är historisk förutsägelse? (2) Vad är historiska lagar? (3) Vilken relation har historiska lagar till historiska förutsägelser?

### **Historisk förutsägelse**

När Popper diskuterar historiska förutsägelser utgår han från några distinktioner, vilka han behandlar på huvudsakligen tre olika ställen i PH.

Det första stället är kap. 11, där han talar om "long-term forecast" och "largescale forecast". Först bör man kanske skilja mellan *kortsiktiga* – "short-term" – och *långsiktiga* – "long-term" – förutsägelser. Indelningsgrunden skulle kunna vara tidsintervallet mellan initialvillkoren, "orsaken", och den händelse som förutsägs, "effekten". Då förutsätts emellertid att långsiktiga förutsägelser har en konditional karaktär (mer om detta senare), vilket Popper menar att historiska förutsägelser saknar. För att hålla denna fråga öppen kan man i stället som indelningsgrund ta avståndet framåt i tiden till att den förutsagda händelsen tänks inträffa. Är avståndet stort, säg att det rör sig om månader, år eller mer till dess händelsen i fråga antas inträffa, kan vi kalla förutsägelsen långsiktig. Är avståndet mindre än så till händelsen kan vi kalla förutsägelsen kortsiktig. Popper tar dock inte ställning till tidsfaktorns storlek.

När det gäller "large-scale forecasts" är det mer oklart vad som avses: "long-term predictions whose vagueness is balanced by their scope- and significance, I propose to call 'predictions on a large scale' or 'large-scale forecasts'" (PH, s. 37). Den viktigaste egenskapen – och varför skulle vi kräva fler? – är händelsernas omfattning, deras "scope" eller "range". Vi kan tala om *småskaliga* och *storskaliga* förutsägelser. Hur skall man skilja mellan en händelse i liten skala från en i stor skala? Inte heller här ger Popper något besked. Men han tycks tänka sig att sådant som solförmörkelser och revolutioner är händelser i stor skala. Tills vidare godtar jag distinktionen, tolkad relativt common sense-mässigt.

En tolkning av "storskalig händelse" är att det som avses är en *helhet* i den mening som Popper menar att historicister studerar, dvs. *totaliteten* av egenskaper en företeelse har (se PH, s. 76 f). Men i denna mening kan knappast en solförmörkelse vara ett storskaligt fenomen, vilket Popper ändå menar. Det är dessutom knappast troligt att genomtänkta historicister menar sig studera helheter i Poppers mening.

Man kan tänka sig såväl kortsiktiga som långsiktiga förutsägelser av händelser i stor skala. Men det är endast det senare Popper är intresserad av ("large-scale forecasts" i *hans* mening), eftersom han menar att det är vad historicister anser att samhällsvetenskapen skall eftersträva. Sådana förutsägelser, förklarar Popper, "have the character of historical prophecies" (PH, s. 42). Man vet inte om han här talar om vad han menar med "historical prophecy" eller om det är en tes om "large-scale forecasts". Troligen är det sistnämnda vad som avses, ty i en annan passage ger Popper "prophecy" en annan mening.

I kap. 15 skiljer Popper mellan "prophecy" och "technological predictions": "In the one case we are told about an event which we can do nothing to prevent. I shall call such a prediction a 'prophecy'" (PH, s. 43). Exemplet på en profetia är förutsägelsen av en tyfons ankomst. Kännetecknet på densamma tycks vara att det *inte står i vår makt* att eliminera den förutsagda händelsen och att vi därför inte kan hindra att förutsägelsen slår in. En teknologisk förutsägelse skulle då uppfattas som en förutsägelse om vilken gäller att vi har i vår makt att eliminera det förutsagda. Man skulle kunna tala om *pragmatiskt villkorliga* resp. *ovillkorliga förutsägelser*. Den pragmatiska villkorligheten är helt oberoende av förutsägelsens sanningsvärde. Det kan vara sant att tyfonen kommer trots att vi har i vår makt att förhindra det, helt enkelt därför att vi inte eliminerar de betingelser som gör att tyfonen kommer.

En annan tolkning av samma distinktion är kanske rimligare. Distinktionen skulle vara den mellan konditionala och kategoriska utsagor med referens till framtiden. Utsagan om tyfonens ankomst i Poppers exempel är

kategorisk, den beskriver ett framtida tillstånd. En teknologisk förutsägelse däremot har följande karaktär: "that if a certain shelter is to stand up to a typhoon, it must be constructed in a certain way, for instance, with ferroconcrete buttresses on its north side" (PH, s. 43). Den är konditional i den meningen att den beskriver vad som kommer att ske (eller inte ske) under vissa villkor. Här skulle vi kunna använda termerna *formellt villkorliga* resp. *ovillkorliga förutsägelser*. Villkorligheten är formell eftersom den endast rör utsagans logiska form.

Man bör observera att Popper inte menar att endast formellt villkorliga förutsägelser kan vara vetenskapligt acceptabla. I astronomi och meteorologi exempelvis gör man profetior i denna mening. En formellt ovillkorlig förutsägelse kan vara vetenskaplig genom att man beskriver föreliggande betingelser och anger lagar.

I den tredje texten, PH kap. 8, s. 128, skiljer Popper mellan "conditional scientific predictions" och "unconditional prophecies". Det kan tolkas så att han här vill ange vad som gör en förutsägelse vetenskaplig. Tidigare i kapitlet klargör han vad en kausal förklaring – och förutsägelse – är. Detta kan naturligt ses som en analys av strukturen i en vetenskaplig förutsägelse: ett argument med (minst) en lagpremiss och en premiss som beskriver relevanta initialvillkor, samt en slutsats som följer logiskt från premisserna. Jag skall använda uttrycket "deduktiv-nomologiskt argument" om denna typ av argument. En formellt ovillkorlig förutsägelse kan nu sägas vara vetenskaplig om den är slutsatsen i ett deduktiv-nomologiskt argument med väl underbyggda premisser, i annat fall ovetenskaplig.

På ett liknande sätt kan man definiera *vetenskaplig* resp. *ovetenskaplig* formellt villkorlig förutsägelse. En formellt villkorlig förutsägelse kan sägas vara vetenskaplig om den kan härledas från väl underbyggda lagutsagor, i annat fall ovetenskaplig. Vad vi till vardags kallar profetia är troligen en formellt ovillkorlig förutsägelse som är ovetenskaplig, vanligen därigenom att inga initialvillkor alls anges. Av sammanhanget där Popper talar om "unconditional prophecies" kan man dra slutsatsen av att han också använder "profetia" i den meningen, som alltså skiljer sig väsentligt från den tidigare nämnda, vetenskapligt acceptabla innebörden.

I ingen av de angivna innebörderna av "profetia" blir emellertid Poppers tes att alla storskaliga och långsiktiga förutsägelser om samhällsutvecklingen är historiska profetior sann. Sådana förutsägelser kan vara både formellt ovillkorliga och villkorliga, och både vetenskapliga och ovetenskapliga.

Jag har nu pekat på flera distinktioner mellan olika slag av förutsägelser som man kan göra utifrån Poppers texter. Vilken eller vilka distinktioner är av intresse för en precisering av ”historisk förutsägelse”? Preciseringsen bör vara sådan att det finns en rimlig utsikt att Marx m.fl. historicister skulle godta historisk förutsägelse i den meningen som mål för samhällsvetenskap. Den bör också vara sådan att Popper är emot historisk förutsägelse i samma mening som ett mål. Det är inte självklart att det finns en sådan mening, men jag tror att den finns.

Det viktiga för historicister är troligen långsiktiga och storskaliga utsagor om samhällsutvecklingen. De kanske i första hand tänker på formellt ovillkorliga utsagor om framtiden, men då sådana som har en vetenskaplig karaktär. Vad skulle de annars ha historiska lagar till? Popper framhåller också långsiktiga och storskaliga förutsägelser som historicisternas mål och han säger att dessa förutsägelser inte kan vara vetenskapliga.<sup>2</sup> Det är därför rimligt att uppfatta honom som motståndare till sådana förutsägelser för samhällsvetenskapens del.

### **Historiska lagar**

Vad är historiska lagar? Ett vanligt krav på en lagutsaga är att den skall ha en generell och nödvändig karaktär. Det innebär bl.a. att den skall vara en allutsaga med endast rent kvalitativa predikat, vilket gör att den inte refererar till någon i tiden och rummet bestämd företeelse och har ett i princip obegränsat antal instanser. Ofta tänker man sig också att om ett lagmässigt samband råder mellan en A-lik händelse och en B-lik händelse, så skall det inte finnas något som kan göra att den A-lik händelsen ej åtföljs av den B-lik.

Enligt Popper tänker sig också historicister att en historisk lag skall ha en generell karaktär, men inte i ovannämnd, ”naturvetenskaplig” mening. Enligt dem kan det inte finnas samhällsvetenskapliga lagar som har instanser i flera olika tider och samhällstyper.

Real social laws would have to be ‘generally’ valid. But this can only mean that they apply to the whole of human history, covering all of its periods rather than merely some of them. But there can be no social uniformities which hold good beyond single periods. Thus the only universally valid laws of society must be the laws which *link up the successive periods*. They must be *laws of historical development* which determine the transition from one period to another. This is what historicists mean by saying that the only real laws of sociology are historical laws. (PH, s. 41)

Vilket slags utsagor är det som avses? Man kan klassificera möjliga tolkningar av ”historisk lag” efter logisk-semantisk status:

(i) *Singulära utsagor*. Utsagor är singulära när de beskriver en bestämd, i tiden och rummet lokaliserad företeelse. Popper menar att historicisternas lagar ofta är, eller är sammansatta av, singulära utsagor. De kan vara av olika slag:

(a) Utsaga om att flera olika, bestämda individer (samhällen) har vissa drag gemensamma och att de har ett gemensamt ursprung (PH, s. 106 f).

(b) Utsaga om att de samhällstyper som existerar har följt efter varandra i en viss ordning. Här beskriver man helt enkelt vissa aspekter av det unika historiska skeendet (PH, s. 108).

(c) Utsaga om att de samhällstyper som existerat och som följt på varandra i en viss ordning uppvisar en regelbunden (eventuellt matematiskt beskrivbar) förändring (PH, s. 112 f). Man kan exempelvis tänka sig att de samhällstyper man ordnat i tidsföljd har en konstant (eller ”dialektisk”) ökning av individuell frihet. Popper kallar denna typ av utsaga *trend*. Ofta extrapoleras den in i framtiden.

(ii) *Lagliga utsagor*. En laglik utsaga är en nödvändig generalisering i den naturvetenskapliga meningen (om den dessutom är sann kan vi sägas ha en lag). Den uttalar sig om alla individer av ett visst slag och refererar inte till någon i tiden och rummet lokaliserad företeelse. Om generaliseringen är nödvändig gäller den alltså även framtida individer. Popper tycks mena att om historicister tänkt sig att deras historiska lagar skulle ha denna karaktär, så skulle de se ut så här:

(a) Utsaga om att alla samhällsformer alltid följer på varandra i en viss ordning och uppvisar en regelbunden förändring. Eventuellt skall utsagan omfatta från den första samhällsformen (i någon mening) till den sista (i någon mening), så att vi får en helhet som skulle kunna kallas ”historien”, samhällenas livscykel”, eller något liknande. En laglik utsaga av detta slag kallar Popper *evolutionslag* (PH, s. 109 f).

Om det fanns lagar av denna typ, skulle den historiska samhällsutvecklingen vara nödvändig i en mycket stark mening. Historien skulle inte ha kunnat ske på något annat sätt i sina huvuddrag; vad vi än gör har det ingen inverkan på det historiska förloppet, annat än i detaljer.

En annan typ av laglik utsaga, som Popper inte ser som en tolkning av ”historisk lag” men som är relevant i sammanhanget, är:

(b) En utsaga om att alla makrosociala händelser av en viss typ alltid åtföljs av en annan makrosocial händelse av en viss typ efter ett långt tidsintervall. Utgångspunkten är lagliga utsagor om samband mellan sociala händelser (i en så vid

---

<sup>2</sup> Se exempelvis PH, s. 42, och *The Open Society and its Enemies* – förk. OS – del II, s. 142.

mening att processer m.m. ingår). Man kan skilja mellan makrosociala och mikrosociala händelser, beroende på om händelserna har stor eller liten skala, om man kan skilja mellan lagutsagor med korta och långa tidsintervall mellan händelserna. Händelser som marknadskonkurrens, klasskamp, politisk revolution och ekonomisk kris skulle kunna sägas ha stor skala, och tidsintervallet kan sägas vara stort om det rör sig om månader, år eller mer. Då en laglik utsaga uttrycker ett samband mellan makrosociala händelser och tidsintervallet mellan dem är stort kan man tala om en *historisk laglik utsaga*. Historiska lagar i denna mening har i princip samma metodologiska status som de sociologiska lagar samhällsforskare ofta försöker formulera.

Denna typ av lagar skulle göra samhällsutvecklingen nödvändig, men i en svagare mening än ovan. Ty vad som faktiskt kommer att ske beror av de omständigheter som föreligger, och om vi ändrar dessa omständigheter inträffar kanske inte det förutsagda. Våra beslut och handlingar kan vara orsaksfaktorer som inverkar på skeendet. Det kan naturligtvis uppstå en situation som liknar den vi har om evolutionslagar existerar. Ty om tidsintervallet mellan initialvillkor och förutsagd händelse är stort och vi vet att initialvillkoren har uppträtt, då har vi inget annat att göra än att vänta på effekten. Men läget behöver ändå inte vara helt hopplöst. Det kanske bara är en eller ett fåtal aspekter som är nödvändiga i denna starka mening; vi kan påverka andra förhållanden så att effekterna av de nödvändiga framtida tillstånden blir annorlunda. Liksom i Poppers exempel på en teknologisk förutsägelse där man kan vidta en serie skyddsåtgärder mot en annalkande tyfon, kan vi handla så att de dåliga konsekvenserna av ett nödvändigt framtida tillstånd blir färre eller elimineras.

Av intresse i detta sammanhang är också ordinära sociologiska lagutsagor, dvs. sådana som är icke-temporala eller har kort tidsintervall. På grund av sin generalitet har de ofta tillämpning även på framtiden. Genom att låta variablerna i sociologiska lagar anta så extrema värden att de har instanser i framtida tänkbara samhällen får man formellt villkorliga utsagor som skulle kunna sägas ha en historisk karaktär. Ett exempel kunde vara en förmodad lag om ett proportionellt samband mellan den ekonomiska produktionens komplexitet och förekomsten av teknokratiska inslag i politiken. Från denna följer att om ekonomins komplexitet är mycket hög, så är politiken i hög grad teknokratisk. Vi kan tänka oss att den höga ekonomiska komplexiteten endast kan förekomma, om den någonsin uppstår, i en avlägsen framtid. Den ordinära sociologiska lagen möjliggör på detta sätt vetenskapliga spekulationer om framtiden.

## Förhållandet mellan historiska lagar och historiska förutsägelser

Jag skall nu försöka klargöra förhållandet mellan historiska lagar och historiska förutsägelser.

We have seen that sociology, to the historicist, is theoretical history. Its scientific forecasts must be based on laws, and since they are historical forecasts, forecasts of social change, they must be based on historical laws. (PH, s. 41)

Historicisternas tes, som Popper förefaller instämma i, är att historiska förutsägelser kräver historiska lagar. Låt oss se vilka förutsägelser de olika utformningarna av ”historisk lag” medger. Den starka kandidaten till en historisk lag bland de singulära utsagorna är trenden. Popper menar att en trend endast kan användas för att göra ”unconditional prophecies”:

This, we may say, is the central mistake of historicism. Its *‘laws of development turn out to be absolute trends*; trends which, like laws, do not depend on initial conditions, and which carry us irresistibly in a certain direction into the future. They are the basis of unconditional *prophecies*, as opposed to conditional scientific *predictions*. (PH, s. 128)

Texten antyder att det skulle vara fråga om pragmatiskt ovillkorliga förutsägelser. Vi gör dem genom att extrapolera trenden in i framtiden och så beskriva ett framtida samhällstillstånd. Men en sålunda extrapolerad händelse kan uppenbarligen stå i vår makt att eliminera, och förutsägelsen kan därför sägas vara pragmatiskt villkorlig. (Att de som gör förutsägelsen *tror* att den är pragmatiskt ovillkorlig har inte med saken att göra. Men ibland verkar det vara just detta, historicisternas ”poverty of imagination”, som Popper angriper; se PH, s. 129 f).

En annan tolkning är att trenden endast medger formellt ovillkorliga förutsägelser. Men det kan knappast vara en invändning. Popper måste mena att en trend endast medger ovetenskapliga formellt ovillkorliga förutsägelser. Då har han otvivelaktigt en poäng. Vi har ingen grund att lita på en prognos som bara är en framskrivning av den hittillsvarande utvecklingen. Skälet är att lagutsagor saknas bland premisserna för prognosen, ty det är de som gör det möjligt att göra tillförlitliga projektioner in i framtiden, genom att ange villkoren för att den framtida händelsen skall uppträda. Om man ger trenden en lagmässig och kausal underbyggnad kan den emellertid användas för vetenskapliga förutsägelser. Det är Popper enig i.

Bland de laglika utsagorna är den enda kandidaten *evolutionslagen*, förefaller Popper mena. Han skriver bl.a.:

My contentions are two. The first is that the historicist does not, as a matter of fact, derive his historical prophecies from conditional scientific predictions. The second (from which the first follow) is that he cannot possibly do so because long-term prophecies can be derived from scientific conditional predictions only if they apply to systems which can be described as well-isolated, stationary, and recurrent. These systems are very rare in nature; and modern society is surely not one of them. (PP, s. 339)

Endast den andra synpunkten är av intresse här, eftersom han uttalar sig (visserligen indirekt) om hur relationen mellan historiska förutsägelser och historiska lagar måste vara. ”Scientific conditional predictions” bör rimligen tolkas som vetenskapliga, formellt villkorliga eller ovillkorliga förutsägelser, vilket innebär att de kan härledas från lagar. Poppers poäng kan uppfattas så, att formellt ovillkorliga och långsiktiga utsagor om framtiden för att vara vetenskapliga måste följa från ett argument vars lagpremisses gäller för ett ”well-isolated, stationary, and recurrent system”.

Solsystemet är ett exempel. Man skulle kunna tänka sig att ett samhälle, eller mängden av hittillsvarande och framtida samhällen, utgör ett system av detta slag, att “history is repetitive, and the laws of the life-cycle of civilizations, for instance, can be studied in the same way as we study the life-cycle of certain animal species” (PH, s. 110).

De lagar vi då skulle ha är evolutionslagar. Om det finns evolutionslagar, skulle vi åtminstone i princip kunna göra formellt ovillkorliga, långsiktiga, storskaliga och vetenskapliga förutsägelser. Men de skulle också vara pragmatiskt ovillkorliga. Vi skulle inte kunna göra någonting för att ändra framtiden sedan vi en gång kommit in i den historiska processen.

Popper har två olika invändningar mot idén om evolutionslagar. För det första menar han att samhället och historien inte är ett välavgränsat, stationärt och repetitivt system. Detta är så uppenbart för Popper att han inte argumenterar för det, och jag instämmer. Den andra invändningen är att vi aldrig skulle kunna *testa* en evolutionslaghypotes på ett vetenskapligt tillfredsställande sätt. Vi kan observera *en* instans av lagen – den faktiska historiska utvecklingen –, men vi skulle behöva fler instanser för att kunna säga att vi vetenskapligt testat lagutsagan. Om vi antar att vi nu befinner oss i en evolution som kanske avslutas först om tusentals år, har vi inga möjligheter att testa laghypoteser om evolutionens förlopp.

Invändningarna skulle vara katastrofala om det var så att historiska förutsägelser i den mest intressanta meningen – långsiktiga, storskaliga, formellt ovillkorliga och vetenskapliga förutsägelser om samhällsfenomen – *krävde* evolutionslagar, vilket Popper av citatet att döma menar. Men så är det inte. Man kan mycket väl basera sådana förutsägelser på vad jag tidigare kallade historiska lagar, dvs. makrosociologiska lagar med stort tidsintervall mellan händelserna. Sådana lagar förutsätter inte att samhället eller historien som helhet är ett stationärt, repetitivt system.

Eftersom historiska lagar kan ha instanser i en mängd olika samhällen kan de också i princip testas på ett sätt som är omöjligt med evolutionslagar. Hur goda testmöjligheterna är varierar och beror på det specifika innehållet i laghypotesen. Men de intressanta historiska förutsägelseerna kan också baseras på ordinära sociologiska lagar. Om man med hjälp av historiska lagar gör en formellt ovillkorlig och korrekt förutsägelse, så kan det förutsagda tas som initialvillkor för en storskalig formellt ovillkorlig och vetenskaplig förutsägelse av en framtida händelse. På detta sätt kan man exempelvis underbygga trender. Både historiska lagar och ordinära sociologiska lagar kan vidare användas för att göra långsiktiga, storskaliga och vetenskapliga förutsägelser som är formellt villkorliga. Då härleder man dem helt enkelt från konditionala utsagor som beskriver möjliga framtida tillstånd.

Man kan naturligtvis inte direkt testa det specialfall av en ordinär sociologisk lag som man får om man låter dess variabler anta så extrema värden att de har tillämpning i framtiden. De kan emellertid ha ett teoretiskt stöd genom att de härleds från en eller flera lagutsagor som har konfirmerats empiriskt. Ty dessa underliggande lagutsagor har instanser också i nutida och tidigare samhällen, vilket gör att de kan testas. Det teoretiska stödet kan emellertid inte bli starkt om inte de lagutsagor man bygger på är noggrant testade och de ingår i ett teoretiskt system som är sådant att det gör lagutsagorna rimliga också med de extrema värdena. I naturvetenskap finns exempel på välgrundade lagar som kan anta extrema värden, exempelvis i fysik där man har lagar som gäller för tillstånd vid absoluta nollpunkten,  $-273^{\circ}\text{C}$ .

Sammanfattningsvis kan sägas att historiska förutsägelser i en intressant mening principiellt skulle kunna baseras på lagutsagor som är åtminstone lika metodologiskt sunda som ordinära sociologiska lagutsagor.

Man kan fråga sig vilken typ av utsagor Marx grundar sina utsagor om framtiden på. Marx' tanke, att samhällsutvecklingen genomgår olika etapper och att det kommunistiska samhället är nästa etapp, kan tolkas både som en trend och som en

evolutionslag. Det finns saker som talar för båda tolkningarna; möjligen var Marx inte klar över skillnaden. Att det finns evolutionslagar var en vid den tiden vanlig tanke, den är exempelvis antydd hos Hegel och klart formulerad hos Auguste Comte och John Stuart Mill. I förordet till *Kapitalet*, Band 1, talar Marx om naturlagar för samhällsutvecklingen, om stadier som man inte kan hoppa över.

Hur som helst tror jag att man hos Marx också kan finna skisser till historiska lagar i min mening och till "historiska tillämpningar" av ordinära sociologiska lagar. Ett exempel på det förstnämnda är hans idé att en skarp motsättning mellan produktivkrafter och produktionsförhållanden leder till en omvälvning av den juridisk-politiska överbyggnaden. Ett exempel på det andra är hans idéer om de ekonomiska och sociala betingelserna för ett statslöst samhälle.

Popper skriver om Marx' förutsägelser:

The arguments underlying Marx historical prophecy are invalid [...] The reason for this failure as a prophet lies entirely in the poverty of historicism as such, in the simple fact that even if we observe to-day what appears to be a historical tendency or trend, we cannot know whether it will have the same appearance tomorrow (OS II, s. 193)

I praktiken har han emellertid en annan uppfattning, ty när han diskuterar Marx' centrala historiska förutsägelse i OS II, så analyserar han den som ett rationellt vetenskapligt argument och diskuterar om premisserna är sanna och om konklusionen följer eller inte. Han försöker alltså att på sakliga grunder falsifiera förutsägelsen. Om Marx' förutsägelse var metodologiskt osund, borde det inte finnas någon anledning att göra det. Men Popper gör rätt i att föra en sakdiskussion, ty de förutsägelser det gäller är grundade på skisser till förmodat metodologiskt sunda men möjligen falska historiska laghypoteser.

### **Är historiska förutsägelser möjliga?**

Om det enda skäl Popper hade mot möjligheten av historiska förutsägelser i den intressanta meningen var att de måste baseras på metodologiskt osunda lagutsagor – trender eller evolutionslagar – så skulle diskussionen kunna avslutas här. Men Popper har ytterligare ett skäl mot historiska förutsägelser i ovan nämnd mening. Poppers tes är i själva verket ganska sensationell. Som vi tidigare såg menar han att långsiktiga och storskaliga förutsägelser förekommer i naturvetenskap, exempelvis i astronomi och meteorologi, och att de där är metodologiskt sunda. Men i *samhällsvetenskap* är de oacceptabla. Hans tes måste uppfattas så att det i detta avseende är en radikal skillnad mellan naturvetenskap och samhällsvetenskap.

Jag har funnit vad som förefaller vara två varianter av ett och samma argument. Den ursprungliga varianten är denna:

But the situation is such that, for nearly every large-scale historical prophecy, we would have to make such assumptions concerning moral and other factors of the kind called by Marx 'ideological' as are beyond our ability to reduce to economic factors. But Marx would have been the first to admit that this would be a highly unscientific proceeding [...] Thus we are thrown back to the position that moral and other ideological factors which do not fall within the scope of scientific prophecy exert a far-reaching influence upon the course of history. One of these unpredictable factors is just the influence of social technology and of political intervention in economic matters. (OS II, s. 142 f.)

Att Popper här talar om "large-scale historical prophecy" kan tolkas så att han avser en storskalig, långsiktig och formellt ovillkorlig förutsägelse. Tanken i citatet är att det finns en hel mängd faktorer, exempelvis moraliska och intellektuella, som påverkar samhällsutvecklingen. Dessa faktorer är oförutsägbara och därför blir också samhällsutvecklingen oförutsägbar. Historiska förutsägelser blir nödvändigtvis ovetenskapliga.

I den andra varianten väljer Popper ut en speciell faktor som är oförutsägbar och influerar samhällsutvecklingen:

- (1) The course of human history is strongly influenced by the growth of human knowledge [...]
- (2) We cannot predict, by rational or scientific methods, the future growth of our scientific knowledge [...]
- (3) We cannot, therefore, predict the future growth of human history.
- (4) This means that we must reject the possibility of a *theoretical history*; that is to say, of a historical social science that would correspond to *theoretical physics*. There can be no scientific theory serving as a basis for historical prediction.
- (5) The fundamental aim of historicist methods [...] is therefore misconceived; and historicism collapses. (PH, s. vf.)

Jag väljer att diskutera endast den andra varianten av argumentet. Om jag kan visa att den inte håller, tror jag vi kan dra slutsatsen att inte heller den första varianten håller. Vetenskapens tillväxt är ett exempel på de ideologiska faktorer Popper tänker på och dessutom en faktor som har speciella svårigheter som de andra inte har, som vi skall se.

Den viktiga delen av Poppers argument, i den andra varianten, saknar en premiss och en rekonstruktion skulle se ut så här:

- (1) Om A är oförutsägbar och A påverkar B, så är B oförutsägbar
- (2) Den vetenskapliga kunskapens tillväxt är oförutsägbar
- (3) Den vetenskapliga kunskapens tillväxt påverkar samhällsutvecklingen

---

(4) Samhällsutvecklingen är oförutsägbar

Slutsatsen tänks följa logiskt ur premisserna. "Påverkan" bör rimligen uppfattas som någon form av kausalsamband. A och B tänks stå för händelser i en så vid mening att aktiviteter och processer ingår. Att de är händelser är nödvändigt för att vi skall kunna uppfatta påverkan som en kausal relation. Den första premissen kan uppfattas som en lagutsaga: det gäller för alla A-lik händelser att om de är oförutsägbara och de påverkar (kausalt) en B-lik händelse, så är den B-lik händelsen oförutsägbar. Men den kan också uppfattas som en analytiskt sann utsaga.

Nyckeltermen i argumentet är "oförutsägbar". Vad står den för? Jag påminner om att historisk förutsägelse här är en långsiktig, storskalig och formellt villkorlig utsaga om framtida samhällstillstånd. Den antas vidare vara vetenskaplig, grundad på ett nomologiskt-deduktivt argument med väl styrkta premisser. På vad sätt kan en sådan förutsägelse sägas vara omöjlig?

Den kan vara omöjlig på så sätt att vi inte kan ställa upp ett giltigt argument. Men det kan Popper knappast avse, ty giltigheten har att göra med förhållandet mellan premisserna och slutsatsen, att den senare följer logiskt ur de förra. Det är inte nödvändigt att premisserna faktiskt är sanna för att slutledningen skall vara giltig. Vi kan fabricera hur många logiskt giltiga slutledningar som helst. Den kan vidare vara omöjlig på så sätt att vi inte kan ange sanna initialvillkor (dvs. de singulära utsagor som beskriver de föreliggande och för lagen relevanta omständigheterna). Detta skulle Popper kunna mena. Det återstående alternativet är att förutsägelsen är omöjlig på så sätt att vi inte kan ange sanna historiska lagar. Också detta skulle han kunna mena.

Att förutsägelsen är "omöjlig" kan vidare uppfattas på flera olika sätt. Det kan vara logiskt omöjligt, dvs. det involverar en självmotsägelse. Eller det kan vara teoretiskt omöjligt, dvs. det är fullständigt uteslutet att vi skulle förmå göra en förutsägelse, det strider mot naturlagarna. Och det kan vara praktiskt omöjligt, dvs. det står inte i vår makt under nuvarande omständigheter, men kanske under andra omständigheter.

Innan man börjar diskutera Poppers argument i detalj, bör man göra klart för sig *vilken tolkning* av hans slutsats som är *av intresse* för frågan om den historicistiska metodologins fruktbarhet. Slutsatsen att samhällsutvecklingen är oförutsägbar bör ges en ganska stark innebörd. Det är otillräckligt att slutsatsen blir att samhällsutvecklingen är praktiskt omöjlig att förutsäga, ty det är förenligt med att vi har sådana förutsägelser som mål. Vi kan exempelvis försöka förbättra undersökningsmetodiken och på så sätt hoppas nå målet. Förutsägelser av samhällsutvecklingen bör vara antingen logiskt eller teoretiskt omöjliga för att slutsatsen skall vara av intresse. Om den är sann i någon av dessa utformningar, ges ett stöd för att historicistisk metodologi i sin kärna är ofruktbar.

### **Förutsägbarheten av den vetenskapliga kunskapens växt**

Jag börjar diskussionen av argumentet med frågan om vi kan förutsäga den vetenskapliga kunskapens tillväxt, vilket den andra premissen förnekar.

Att Popper talar om den vetenskapliga *kunskapens* tillväxt och inte helt enkelt om vetenskapens tillväxt är av betydelse för hans poäng. Med "kunskap" brukar man mena sanna utsagor om verkligheten, utsagor som vi tror är sanna och som vi dessutom har goda skäl att tro är sanna. Att kunskapen är "vetenskaplig" bör rimligen tolkas så att man ställer ganska stränga krav på de skäl som skall sägas vara goda. Poppers tanke är den att vi inte nu kan veta vad vi först vid en senare tidpunkt kommer att veta: "*if there is such a thing as growing human knowledge, then we cannot anticipate today what we shall know only tomorrow*" (PH, s. vi.)

Det sagda förefaller vara en logisk sanning för Popper; han utlovar ett logiskt bevis (som emellertid aldrig kommit i tryck). Det förefaller riktigt. Man kanske kan visa det enkelt på följande sätt: Antag att en person, A, i dag vet att han i morgon vet något, säg: att p. Antag vidare att om man vet något, så tror man att det är sant, man har goda skäl att tro att det är sant och det är faktiskt sant. Av detta följer att A vet i dag att i morgon så (i) tror A att p, (ii) har A goda skäl att tro att p, och (iii) p är sant, varav följer att A vet i dag att p är sant. Men enligt antagandet vet A först i morgon att p är sant. Vi får en motsägelse.

Det som främst alstrar motsägelsen är sanningskravet på kunskap. Man skulle kunna argumentera för att sanning är ett kunskapsteoretiskt krav som är metodologiskt oanvändbart. Vad som produceras i det vetenskapliga arbetet är ytterst nya hypoteser och/eller bättre skäl för och emot hypoteser. Vetenskaplig forskning uppenbarar inte sanningar; dess resultat kan vara falska trots goda skäl för dem. Det är en förhoppning att forskningen för till sanningar. Om man uppfattar metodologi som

en uppsättning regler för det vetenskapliga arbetet, kan därför knappast sanningskravet ingå i någon regel.

Men även om man i stället har som viktigaste villkor på vetenskaplig kunskap att man har goda skäl för hypoteserna, kanske man måste godta Poppers poäng. Kan man i dag ha goda skäl för att man i morgon kommer att ha goda skäl för att något är fallet, utan att redan i dag ha de goda skälen för att det är fallet? Om man ställer relativt stränga krav på goda skäl, vilket man bör göra om det skall vara fråga om vetenskaplig kunskap, får vi troligen också här en logisk omöjlighet.

Vad som däremot är logiskt möjligt är att man i dag har goda skäl för att man i morgon kommer att *tro* på vissa saker. Sådana förutsägelser förefaller också helt teoretiskt möjliga. Känner man till vissa sociologiska, psykologiska och forskningspolitiska förhållanden skulle man kanske kunna förutsäga vad forskare kommer att tro. Man kanske också kan förutsäga att de har skäl för sina åsikter. I själva verket tror jag att det är dessa förutsägelser, vilka alltså är principiellt möjliga, som är av intresse i sammanhanget.

För att se det måste man ha i minne den roll som den andra premissen spelar i argumentet. Den vetenskapliga kunskapens tillväxt skulle vara ett exempel på det som omtalas i den första premissens föresats: en händelse som är oförutsägbar och som påverkar en annan händelse. Det måste, som sagt, vara fråga om *händelser* för att kausal påverkan skall föreligga. Att man tror på något kan tolkas som en *mental* händelse. Att en utsaga är sann eller att det finns goda skäl för den är däremot inga händelser. Det som utövar påverkan på en annan händelse och som självt är en händelse skall således enligt premissen också vara oförutsägbart, vilket måste bli forskarnas tro.

Är Poppers poäng då den att mentala händelser är oförutsägbara? Särskilt den första varianten av argumentet stöder det; Popper talar där kritiskt om "the position that moral and other ideological factors which do not fall within the scope of scientific prophecy exert a far-reaching influence upon the course of history" (OS II, s. 143). Om Popper menar detta, skulle man kunna tänka sig två olika argument för det. Det ena argumentet är att man hävdar att det existerar mentala fenomen, men att man inte kan studera dem vetenskapligt, därför att man inte kan ge objektiva belägg för hypoteser om mentala fenomen. Då får man i sin forskning helt enkelt utelämna en stor bit av verkligheten. Det gör att den forskning man gör måste bli osäker; de mentala händelserna *kan* ju alltid tänkas inverka på de materiella händelserna och relationerna mellan dem. Popper kanske menar att forskares åsikter på detta sätt kan inverka på materiella händelser i framtiden, vilka vi därför inte kan vetenskapligt

förutsäga. Det är bara det att denna invändning inte enbart drabbar historiska lagar och förutsägelser, utan *alla* sociologiska teorier och förutsägelser som skulle röra materiella fenomen. Det är en konsekvens Popper knappast kan önska, och därför skulle han troligen inte använda det första argumentet.

Det andra argumentet är att mentala fenomen existerar och att man kan studera dem endast om man formulerar hypoteserna med materialistiska variabler, eller åtminstone ger belägg för hypoteserna med utsagor som enbart använder materialistiska variabler. Man måste "operationalisera" de mentalistiska variablerna, dvs. formulera ett samband mellan dem och materialistiska variabler. Men många mentalistiska variabler, exempelvis sådana som gäller kunskap, kan inte operationaliseras, kanske Popper menar. Operationaliseringar är i sig metodologiskt tvivelaktiga, men om man godtar dem i princip, vilket Popper kanske gör, måste det rimligen bli en fråga om praktisk möjlighet vilka mentalistiska variabler som kan operationaliseras. Även om Popper har rätt i att många viktiga mentalistiska variabler är praktiskt omöjliga att operationalisera är det av föga intresse. Det viktiga för att premisen skall spela sin roll i argumentet är logisk eller teoretisk omöjlighet att operationalisera och därmed förutsäga mentala fenomen. Ty endast i denna utformning stöder premisen slutsatsen i dess intressanta utformning.

Låt oss anta att framtida forskares tro är principiellt förutsägbar. Men vilka konsekvenser deras tro har beror naturligtvis på om deras tro är välgrundad och sann eller ej. För att kunna förutsäga effekterna skulle vi behöva känna till den saken. Kanske är Poppers poäng den, att det är omöjligt att förutsäga *vilka effekter* framtida forskares tro kommer att ha på samhällsutvecklingen. Vi kan måhända förutsäga en del effekter av att man tror på något utan att man känner trons sanningshalt eller skälen för den. Men andra effekter är uppenbarligen beroende på dessa faktorer. Eftersom det är logiskt omöjligt att i dag känna sanningshalten och de goda skälen för det vi kommer att veta först i morgon, så är det också logiskt omöjligt att ha kunskap om *alla* effekter av tron.

Denna poäng är emellertid helt förenlig med att man försöker formulera hypoteser om samband mellan framtida forskares åsikter och samhällsutvecklingen. Det kan ju tänkas att man finner de samband som inte beror av åsikternas sanning; de sambanden kan vara nog så viktiga – falska teorier kan spela lika stor roll som sanna. Sådana hypoteser kan ges stöd av undersökningar av effekter som likartade teorier haft.

Resonemanget ovan förutsätter att den tredje premisen – den vetenskapliga kunskapens tillväxt påverkar samhällsutvecklingen – är hållbar. Det

verkar acceptabelt. Låt oss nu anta att jag hade fel när jag ovan menade att den andra premissen – den vetenskapliga kunskapens tillväxt är oförutsägbar – är ohållbar i en för argumentet intressant utformning. Måste vi då godta slutsatsen? Ja, om vi också antar, vilket är rimligt, att den första premissen är en analytiskt sann utsaga: Om A är logiskt omöjlig att förutsäga och A påverkar B, så är B logiskt omöjlig att förutsäga. Jag antar då, vilket förefaller rimligt, att ”den vetenskapliga kunskapens tillväxt” och ”samhällsutvecklingen” tolkas som ”alla de vetenskapliga insikter som föreligger i framtiden (ev. vid en viss tidpunkt i framtiden)”, respektive ”alla de sociala skeenden som föreligger i framtiden (ev. vid en viss tidpunkt i framtiden)”.

Men denna slutsats är inte särskilt dramatisk och inte alls ödeläggande för fruktbarheten i historicistisk metodologi. Ty att vi inte kan förutsäga alla framtida sociala skeenden innebär inte att vi inte kan förutsäga *några* sådana skeenden. Det är både en logisk och teoretisk möjlighet. Vidare, vi vet inte – och kan inte veta – *vilka* de skeenden är i framtiden som vi inte kan förutsäga. Om vi är intresserade av att förutsäga ett visst skeende kan vi alltid försöka göra det. Det värsta som kan hända är att förutsägelsen slår fel. Den risken måste vi troligen räkna med för alla samhällsvetenskapliga förutsägelser som vi kommer att kunna göra inom överskådlig tid.

### **Den sociologiska determinismen**

Att Poppers argument inte lyckats visa att historiska förutsägelser är omöjliga innebär naturligtvis inte att de är möjliga. Det kanske finns andra hållbara invändningar. Konklusionen av de hittillsvarande resonemangen kan sägas vara den, att om man accepterar en sociologisk metodologi enligt vilken man bör försöka finna lagar, helst kausallagar, så kan man också ha som målsättning att göra historiska förutsägelser. De allvarliga problemen tror jag har att göra med förutsättningen, den sociologiska determinismen. Jag skall här peka på två sådana problem.

Det första problemet kan formuleras i förhållande till orsakslagar: Eftersom det måste finnas ett visst tidsintervall mellan orsak och verkan finns väl alltid möjligheten att något inträffar under tiden som gör att effekten uteblir? Ju längre tidsintervallet är, desto större måste väl den möjligheten bli? Denna invändning drabbar inte bara sociologiska orsakslagar, utan även naturvetenskapliga.<sup>3</sup> Då vi i ”lagar” inlägger att ett nödvändigt samband skall föreligga mellan händelser, och då

---

<sup>3</sup> Den som först formulerade kritiken var Bertrand Russell, i uppsatsen ”On the Notion of Cause, with Application to the Free-Will Problem”.

tidsintervallet mellan händelserna i orsakssamband gör att något alltid kan inträffa som upphäver sambandet, skulle orsaker inte ha en lagmässig karaktär.

Man kanske kunde försvara orsakslagar och andra temporala lagar med att sambandet är nödvändigt under vissa relativt svaga *förutsättningar*, exempelvis att världen eller samhället består, eller att den mänskliga naturen inte förändras. Om några sådana antaganden gäller skall det inte finnas någon faktor som skulle kunna intervensera och upphäva sambandet mellan händelserna i en temporal lag. Om man på detta sätt kan rädda orsakslagar i naturvetenskap och sociologi, så kan man samtidigt rädda historiska lagar. Det förefaller emellertid rimligt att historiska lagmässiga samband förutsätter fler och starkare antaganden än vad som antas för ordinära sociologiska lagar.

Denna räddning av orsakslagarna tycks emellertid samtidigt innebära deras undergång, som lagar betraktade. Generaliseringarna får snarare en *tillfällig* än en nödvändig karaktär, eftersom de blir giltiga endast förutsatt att jorden, de historiska samhällena och människorna är som de är. Men sådana tillfälliga generaliseringar är ändå godtagbara som grund för tillförlitliga vetenskapliga förutsägelser, om den tid och det rum generaliseringen gäller för är så omfattande att också framtiden inkluderas. Förutsägelseerna får då inte längre en strikt deduktiv-nomologiska karaktär. Men eftersom generaliseringen kommer att *fungera* som en lagpremiss blir skillnaden mycket liten.

Ett deduktivt-nomologiskt argument med väl konfirmerade premisser kan uppfattas som det starkaste fallet av vad man kan kalla ett *rationellt argument*. Om argumentet används för att göra förutsägelser kan vi tala om rationella förutsägelser. Ett argument sägs vara rationellt när premisserna ger konklusionen åtminstone ett visst induktivt stöd. Även om förekomsten av en laglik utsaga bland premisserna gör att man kan härleda konklusionen deduktivt, kan det stöd konklusionen får sägas vara induktivt. Ty den grund vi har för att tro på lagutsagan är den mängd av empirisk bekräftelse som induktivt stöder den. En förutsägelse som är grundad på en väl konfirmerad tillfällig generalisering med giltighet in i framtiden är tillförlitligare än en som är grundad på en svagt bekräftad men laglik generalisering. Som premisser i ett rationellt argument kan man även ha statistiska utsagor eller en serie singulära utsagor. Fördelen att tala om olika former av rationella argument är att man därmed betonar det *osäkra* i alla förklaringar och förutsägelser, även när argumentet är deduktivt-nomologiskt.<sup>4</sup>

---

<sup>4</sup> . Om rationella argument, se exempelvis Richard Rudner, *Philosophy of the Social Sciences*.

Det andra problemet är mer specifikt samhällsvetenskapligt: Kan det finnas sociologiska lagar? Även om man godtar determinismen generellt kan man fråga sig om det finns lagar med *sociologiska* variabler. Tanken är den att varje sociologisk egenskap, och varje förmodat lagmässigt samband mellan sådana egenskaper, i själva verket är sammansatt av en eller flera processer som måste beskrivas med hjälp av en hel serie lagar och tillståndsangivelser. Utgångspunkten är att sociala händelser och egenskaper inte har någon egen realitet, oavhängig av de konkreta individernas faktiska handlande. De kan alltid föras tillbaka på ett flertal människors föreställningar, normer, val och beteenden. Dessa i sin tur kan föras tillbaka på en mängd omständigheter i individernas genetiska utrustning, uppväxtförhållanden, o.s.v. Det är möjligt att det är först på en mycket fundamental nivå, den psykologiska eller kemiskt-fysiologiska, man finner lagar, och att de samband vi i övrigt är i stånd att finna är statistiska eller tillfälliga generaliseringar. Om detta är riktigt skulle grundfelet i gängse samhällsvetenskaplig metodologi vara att man försöker åstadkomma en i strikt mening *teoretisk sociologi*. Det felaktiga i teoretisk historia, som Popper vill påpeka, skulle då vara ett *specialfall* av detta fel.

Eftersom ämnet för denna artikel är historiska förutsägelser och inte sociologiska lagar generellt, skall jag inte fördjupa diskussionen av det senare. Jag vill bara påpeka att även om vi aldrig kommer att finna några sociologiska lagar, så kan vi ändå göra vetenskapliga förutsägelser. Tillfälliga generaliseringar och statistiska samband kan nämligen ge grund för rationella argument som rör samtid och framtid. Också om det skulle finnas sociologiska lagar tror jag att det enda som är praktiskt överkomligt inom överskådlig framtid är just sådana förutsägelser.

Inget av de ovannämnda problemen är alltså sådant, såvitt jag kan se, att sociologiska och därmed historiska förutsägelser är metodologiskt omöjliga, förutsatt att förutsägelseerna har karaktären av inte allt för starka rationella argument.

### **Vikten av historiska förutsägelser**

Hittills har jag endast diskuterat frågan om det är *möjligt* att göra historiska förutsägelser. Men eftersom metodologiska ståndpunkter är normativa måste man också fråga om det är *önskvärt* att man gör historiska förutsägelser. Man skulle kunna argumentera för att försök att uppställa historiska lagar och historiska tillämpningar av sociologiska lagar på det stora hela har dåliga konsekvenser. Forskare, politiker och andra kommer ofta att tro att vissa samband är lagmässiga trots att de inte är det. Det inskränker deras politiska fantasi och påverkar deras handlande på ett konservativt sätt.

Det är ingen tvekan om att lagsökande ofta lett och troligen i framtiden kommer att leda till falsk lagtro och konservatism. Det är till en del en följd av en utbredd okritisk inställning till vetenskap både bland allmänhet och bland forskarna själva. Forskarna inriktar sig exempelvis ofta på att bekräfta sina teorier, medan de i stället borde inrikta sig på att falsifiera dem och bara (preliminärt) godta sådana hypoteser som klarat grundliga försök till falsifikation. En sådan mer kritisk metodologi är just Popper den ivrigaste förespråkaren för. Om den praktiserades skulle riskerna för konservativa effekter minska.

Om man avvisade den sociologiska determinismen skulle också riskerna för konservativa effekter minska. Tänker man att de sociologiska generaliseringarna alltid har en tillfällig och statistisk karaktär, så måste man inse att alla förutsägelser blir osäkra. Genom vårt handlande kanske vi kan upphäva det skenbart lagmässiga sambandet mellan två företeelser (vilket är något annat än att eliminera en förutsagd händelse genom att eliminera dess villkor).

Man bör även komma ihåg att när vetenskap sanktionerar fördomar ligger orsakerna ofta utanför forskningen, i den sociala miljön eller hos de konservativa grupper som finansierar och tillgodogör sig forskningen. Vad samhällsvetenskapen då gör är att sofistikera eller med sin prestige förgylla fördomar. Men fördomarna och konservatismen skulle ha funnits och verkat också utan forskningens stöd. Vad man kan hoppas på är att samhällsvetenskapligt arbete ibland skall slå hål på konservativa myter och ge grunder för progressivt handlande. Att det kan ske är otvivelaktigt.

Ett annat intressant problem i det här sammanhanget är *hur mycket* man bör förlita sig på de historiska och andra förutsägelser vi gör. Det är inte ett akademiskt, utan i högsta grad praktiskt politiskt problem. Hur stor hänsyn bör vi ta till osäkra förutsägelser om framtiden när vi nu står i begrepp att handla? I sådana bedömningar måste *värderingar* komma in. Jag tror att man kan ge en generell riktlinje för bedömningarna: Om riskerna för förlust är små och utsikterna för vinst är goda om man handlar i överensstämmelse med en förutsägelse för vilken finns relativt goda skäl, så bör man handla som om förutsägelsen är korrekt, i annat fall inte.

Det hela kompliceras av att förutsägelser också behövs för att man skall kunna säga vilka risker och vinstmöjligheter som finns och hur stora dessa är. Vad som utgör vinst och förlust och graderingen av dem är naturligtvis värderingsfrågor. Den riktlinje för bedömningar jag föreslår uttrycker en försiktighet som ändå inte är konservatism. Vad den utesluter är huvudsakligen hasardspel med människors lidande och liv som insats.

*/Sociologisk forskning* Nr 1-2, 1974

(Några korrekturfel har ändrats och vissa justeringar i formatering och språk har gjorts.)

ANFÖRD LITTERATUR:

Karl R. Popper, *The Poverty of Historicism*. Routledge & Kegan Paul, London 1961.

Karl R. Popper, *The Open Society and its Enemies I-II*. Routledge & Kegan Paul, London 1966.

Karl R. Popper, "Prediction and Prophecy in the Social Sciences", i Karl R. Popper *Conjectures and Refutations*. Routledge & Kegan Paul, London 1969.

Richard Rudner, *Philosophy of the Social Sciences*. Prentice-Hall, 1966.

Bertrand Russell, "On the Notion of Cause, with Applications to the Free-Will Problem", i B. Russell, *Mysticism and Logic*. Unwin, 1963.